

ПРИЛАГАНЕ НА ЕВРОПЕЙСКАТА КОНВЕНЦИЯ ЗА ЗАЩИТА ПРАВАТА НА ЧОВЕКА И ОСНОВНИТЕ СВОБОДИ*

(Някои случаи от практиката на Наказателна колегия на Софийски районен съд)

Владимир Астарджиев**

Европейската конвенция за защита правата на човека и основните свободи (по-нататък Конвенцията) е в сила за Република България от 7 септември 1992 г. Съгласно чл. 5, ал. 4 от Конституцията на Република България, тя е част от вътрешното право на страната и нормите ѝ имат предимство пред тези норми на вътрешното българско право, които им противоречат.

От гледна точка на посочената конституционна разпоредба и от гледна точка на теорията не би следвало да възникват проблеми при прякото прилагане на нормите на Конвенцията. В съдебната практика обаче прилагането на разпоредбите на Конвенцията е ограничено до някои редки случаи и представлява изключение, а не правило. Искам още в началото на изложението си да подчертая това обстоятелство, без да коментирам причините. Те са комплексни и биха могли да бъдат предмет на отделно изследване.

Още по-рядко е позоваването в съдебната практика на конкретни решения на Европейския съд по правата на човека. Това се дължи донякъде на липсата на достъпни за българските юристи преводи на решенията на Съда и на липсата на систематизирани ръководства по прилагането на Конвенцията. Едва в последните години, след публикуване на резюметата на някои решения като приложение към Бюлетина на ВКС, след широкото навлизане на информационните системи и технологии и възможността за достъп до базата данни на различни международни организации по световната мрежа и след издаване на ценния труд на П. ван Дайк и Г. ван Хууф "Европейската конвенция за правата на човека - теория и практика" българските магистрати имат по-добра основа за прилагане на Конвенцията във всекидневната си дейност.

В практиката на Софийския районен съд, Наказателна колегия, Европейската конвенция за правата на човека се прилага пряко най-често в две групи случаи - при съдебния контрол върху мярката за неотклонение "задържане под стража" (в процедурите по чл. 152а и чл. 152б от НПК) и при делата за престъпления по чл. 146 - чл. 148а от НК (обида и клеветата).

А. Прилагане на Конвенцията при съдебния контрол върху мярката за неотклонение "задържане под стража" на досъдебното производство.

---

* Материалът е подготвен и предоставен от Фондация *Български адвокати за правата на човека*, като част от диск „Сборник материали по правата на човека”, издаден от НИП през 2007 г. Статията е публикувана в бр. 1/2002 на списание “Правата на човека”, издавано от Фондация “БАПЧ”, и отразява състоянието на законодателството и практиката към м. януари 2002 г.

** Съдия в Софийски районен съд, Наказателна колегия

Още преди измененията на НПК, влезли в сила на 01.01.2000 г., които приведоха процедурата по определяне на мерките за неотклонение на досъдебното производство в съответствие с изискванията на Конвенцията, редица състави на СРС прилагаха пряко нормите на [чл. 5, т. 1, б."с" и т. 3](#) от ЕКПЧ, като в процедурата по обжалване на взетата от прокурор мярка за неотклонение "задържане под стража" преценяваха, наред с предпоставките на чл.152 от НПК в тогавашната му редакция, и обосноваването на подозрението за извършено престъпление и продължителността на задържането с оглед на критериите за "разумен срок", създадени в практиката на Европейския съд. При преценката на посочените обстоятелства основното позоваване на съставите на съда при прилагането на Конвенцията е на решението на Европейския съд от 27.06.1968 г. по делото ["Ноймайстер срещу Австрия"](#). С оглед на това решение се прави преценка на всички обстоятелства по делото, свързани с личността на обвиняемия и се избягва обвързаността на задържането под стража с тежестта на обвинението, направено в действащия преди 2000 г. текст на чл. 152, ал. 1 и ал. 2 от НПК (така е например по дело №6085/99г.)

След влизане в сила на реформата в наказателния процес от 01.01.2000 г. и създаване на всеобхватен съдебен контрол върху задържането под стража на досъдебното производство, съставите на СРС продължават да се позовават на Конвенцията и на посоченото решение по делото ["Ноймайстер срещу Австрия"](#), за да мотивират определенията по конкретни случаи (така по дело № 4306/2001г.). По редица дела за изменение на взета мярка "задържане под стража" се правят изводи относно продължителността на задържането с оглед на извършваните със задържаното лице следствени действия, сложността на делото от фактическа страна, бързината на извършване на следствените действия - фактори, които не са предвидени в процесуалния закон, но чиято преценка произтича най-вече от последователната практика на Европейския съд по правата на човека по приложението на чл. 5 от ЕКПЧ.

Поради характера на съдебното производство, извършвано по реда на чл.152а или чл.152б от НПК, произнасянето на определението в открито съдебно заседание, незабавно след изслушване на страните по делото и запознаване с материалите, предадени от разследващия орган, почти никога съдебните състави не посочват отделни решения на Европейския съд в мотивната част на своите актове.

Следва да се отбележи, че при действието на реформирания през 2000 г. НПК липсва прилагане на Европейската конвенция като приоритетно право пред противоречащо българско процесуално право. Прилагането на Конвенцията допълва или разширява установените в НПК норми, но съдът не приема, че съществува противоречие между ЕКЗПЧОС и НПК.

Спор възниква единствено относно прилагането на новата т. 3, създадена в чл. 152, ал. 2 от НПК с изменението, влязло в сила от 01.05.2001 г. (ДВ, бр.42/2001г.), с която се създава презумпция за опасност обвиняемият да се укрие или да извърши престъпление в случаите, когато обвинението е за тежко умишлено престъпление, извършено след като спрямо обвиняемия е предявено обвинение за друго тежко умишлено престъпление. Доколкото съдът има възможност за преценка и оборване на тази презумпция с оглед на всички обстоятелства по случая и личността на обвиняемия, повечето състави на Софийски районен съд, Наказателна колегия (както и повечето състави на Софийски градски съд, действащ като въззивен съд по отношение на СРС) приемат, че текстът не е в противоречие с чл. 5 на Конвенцията. Има отделни

състави, които приемат, че е налице противоречие и прилагат Конвенцията, а не чл. 152, ал. 2, т. 3 от НПК.

Съвсем друг е въпросът за обсъжданите в момента предложения за промяна в НПК, правени от отделни депутати, МВР и Главния прокурор - въвеждане на задължително задържане в случаите на чл. 152, ал. 1, т. 3 НПК и отпадане на преценката за обосноваване на предположението, че именно обвиняемият е извършил престъплението, което му се вменява, установена в чл. 152а, ал. 6 от НПК. В Наказателна колегия на СРС е налице почти пълно единодушие, че при приемане на подобни изменения ще се стигне до всекидневно прилагане на Европейската конвенция за защита правата на човека и основните свободи по силата на чл. 5, ал. 4, изр. 2 от Конституцията, като коректив на вътрешното право.

Б. Прилагане на Конвенцията по делата за обида и клеветата.

Много по-интересна и разнообразна е практиката на СРС по делата за обида и клеветата, които в момента се преследват по реда на частното обвинение. Постановени са редица присъди, в мотивите по които районните съдии са се позовавали пряко на решения на Европейския съд по правата на човека. Все още част от тези присъди не са влезли в сила, поради което не може да се направи преценка дали тази практика на Софийски районен съд ще бъде споделена от по-горните съдилища.

В присъда по дело № 2082/2000г. съдът е приел, че личната отрицателна оценка и публична критика към определен режим на държавно управление не представлява обида за личността на тъжителя по делото. За този свой извод съдът се е позовал на решението на Европейския съд по делото "[Хендисайд срещу Обединеното кралство](#)". СРС приема, че цитираното решение формулира съществен принцип за определяне на приемливите ограничения на правото на свободно изразяване на мнение и на допустимата толерантност и представлява европейски общ стандарт, позволяващ актуалната публицистика, представяща остро актуални и значими проблеми на обществото с дискуссионен и провокативен характер на интерпретация, да не бъде ограничавана и преследвана по наказателен път. Нещо повече, в същата присъда съдът счита, че тъжителят, който е публична личност, е приел да бъде внимателно наблюдаван и коментиран не само от журналистите, но и от широката публика, поради което в случая границите на допустимата критика са по-широки, отколкото биха били по отношение на частно лице. При този извод районният съдия се позовава на решението по делото "[Лингенс срещу Австрия](#)" и прави връзка между решението на Европейския съд и решение № 7/1996г. на Конституционния съд на Република България.

Правото на журналистите да търсят и разпространяват информация е предмет на дело № 10154/2000 г. При постановяване на присъдата си по това дело СРС се позовава на практиката на Европейския съд по приложението на чл. 10 от ЕКПЧ относно стеснителното тълкуване на ограниченията по чл. 10, т. 2 от ЕКПЧ. Цитира се решението на Европейския съд по делото "[Йерсилд срещу Дания](#)" и се прави извод, че във връзка със свободата на печата правилото за стеснително тълкуване на ограниченията по [чл. 10, т. 2](#) ЕКПЧ следва да се съблюдава особено внимателно.

Отново във връзка с чл. 10 от ЕКПЧ е присъдата по дело № 1421/2001 г. В случая е поставен въпросът за правото на подсъдимите лица да изразяват своите

идеи, дори когато тези идеи предизвикват противоречиви реакции в обществото и са в конфликт с преобладаващото обществено мнение и държавната политика по определен въпрос. В мотивите към акта районният съдия се е позовал на вече посочените решение № 7/1996 г. на Конституционния съд и на решението на Европейския съд по делото [“Хендисайд срещу Обединеното кралство”](#). В своя акт съдът прилага пряко разпоредбата на чл. 10, т. 1 от Конвенцията, като се основава на чл. 5, ал. 4 от Конституцията. Съдът приема, че свободата на словото следва да обхваща не само “информация” и “идеи”, които се възприемат благосклонно или на които се гледа като на безвредни или с безразличие, но също и към такива, които засягат, шокират или смуцават държавата или част от населението. Цитират се решението на Европейския съд по делото [“Мюлер и др. срещу Швейцария”](#) относно включването на правото на художествено изразяване в кръга на защитените с чл. 10 от Конвенцията права и решението по делото [“Обершлик срещу Австрия”](#) относно формата на изразяване и предаване на разпространяваните идеи.

Изключително широко ползване и познаване на практиката на Европейския съд по прилагането на чл. 10 от Конвенцията и съобразяването ѝ при разрешаване на конкретен случай показват мотивите към присъдата по дело № 1603/1999 г. Прилагането на чл. 10 в светлината на практиката на Европейския съд по правата на човека е основният мотив за оправдаване на журналист, изложил свои впечатления, хипотези и изводи относно неразрешен криминален случай. Районният съдия внимателно е преценил обстоятелствата по делото както през призмата на практиката на Върховния съд и Върховния касационен съд по отделни дела, така и с оглед чл. 10 от Конвенцията и чл. 19 от Международния пакт за граждански и политически права. Последователно в мотивите се цитират и се свързват с обстоятелствата по конкретния случай решенията на Европейския съд по делата [“Лингенс срещу Австрия”](#) (относно разграничаването между факти и оценъчни съждения), [“Кастелс срещу Испания”](#) и [“Мюлер и др. срещу Швейцария”](#) (относно защитата на критичното слово и правото на артистично изразяване на идеи), [“Леандер срещу Швеция”](#) (относно правото да се получава информация), [“Хендисайд срещу Обединеното кралство”](#). Наред с въпроси по чл. 148 вр. чл. 147 от НК, по делото са повдигнати и въпроси по чл. 145 от НК (издаване на чужда тайна). Съдът разглежда случая отново с оглед на установените в практиката на Европейския съд критерии за правото на събиране и разпространяване на информация, като заключава, че не е осъществен съставът на престъплението.

В заключение искам да посоча, че все по-често съставите на Софийски районен съд, Наказателна колегия прилагат отделни разпоредби на Европейската конвенция за защита правата на човека и основните свободи в светлината на практиката на Европейския съд по правата на човека. Постепенно се разширява кръгът на делата, по които се прилагат разпоредбите на Конвенцията. Разширява се и списъкът на решенията на Европейския съд, върху които се позовават отделните съдии. Макар и бавно, в практиката се налага мнението, че Конвенцията е източник на българското наказателно право и решенията на Европейския съд, макар и постановени по конкретни случаи, показват стандартите, налагани от Конвенцията за всяка отделна страна, включително и за Република България. Единствено бъдещето може да покаже доколко прилагането на разпоредбите на ЕКЗПЧОС ще стане правило, а не изключение в работата на наказателните съдии от Софийски районен съд.